

I. oddiel Tovar a peniaze

^{1*} V 1. nemeckom vydaní nasleduje: Teraz poznáme substanciu hodnoty. Je to práca. Poznáme mieru jej veľkosti. Je to pracovný čas. Treba ešte analyzovať jej formu, ktorá z hodnoty robí práve výmennú hodnotu. Predtým však treba trochu bližšie osvetliť určenia, ktoré sme už našli.

čas nutný na zhotovenie nejakého predmetu, tým väčšia je jeho hodnota. Veľkosť hodnoty tovaru sa teda mení priamo s množstvom práce a nepriamo s produktívnou silou práce, ktorá sa v ňom realizuje.^{1*}

Vec môže byť úžitkovou hodnotou bez toho, aby bola hodnotou. To je v takom prípade, keď jej užitočnosť pre človeka nesprostredkúva práca. Napríklad vzduch, panenská pôda, prírodné lúky, divo rastúce drevo atď. Vec môže byť užitočná a môže byť produktom ľudskej práce bez toho, aby bola tovarom. Ten, kto svojim výrobkom uspokojuje svoju vlastnú potrebu, vytvára síce úžitkovú hodnotu, ale nie tovar. Aby vyrábal tovar, musí vyrábať nielen úžitkovú hodnotu, ale úžitkovú hodnotu pre iných, spoločenskú úžitkovú hodnotu. { A nielen pre iných vôbec. Stredoveký roľník dorábal rentové obilie pre feudálneho pána a desiatkové obilie pre farára. Ale ani rentové, ani desiatkové obilie sa nestalo tovarom preto, lebo ho vyrobili pre iných. Aby sa výrobok stal tovarom, musí sa výmenou preniesť na iného, komu slúži ako úžitková hodnota. }^{11*} Napokon nijaká vec nemôže byť hodnotou bez toho, aby nebola úžitkovým predmetom. Ak je neužitočná, je neužitočná aj práca, ktorú obsahuje, neráta sa za prácu, a preto nevytvára nijakú hodnotu.

2.

Dvojaký charakter práce stelesnenej v tovaroch

Sprvoti sa nám tovar javil ako niečo dvojaké, ako úžitková hodnota a výmenná hodnota. Neskôr sa ukázalo, že ani práca, pokiaľ sa vyjadruje v hodnote, nemá už tie isté znaky, ktoré jej patria ako tvorkyni úžitkových hodnôt. Túto dvojakú povahu práce obsiahnutej v tovare som kriticky dokázal po prvý raz.¹² Keďže tento bod je osou, okolo ktorej sa točí pochopenie politickej ekonómie, treba ho tu bližšie objasniť.

Vezmime dva tovary, napríklad kabát a 10 lakťov plátna. Povedzme, že kabát má dvojnásobnú hodnotu plátna, takže ak 10 lakťov plátna = h , kabát = $2h$.

Kabát je úžitková hodnota, ktorá uspokojuje istú potrebu. Na jeho zhotovenie je potrebný určitý druh produktívnej činnosti, ktorá je určená svojim účelom, spôsobom vykonávania, predmetom, prostriedkom a výsledkom. Prácu, ktorej užitočnosť sa takto prejavuje v úžitkovej hodnote jej výrobku čiže v tom, že jej výrobok je úžitkovou hodnotou, nazývame krátko užitočnou prácou. Z tohto hľadiska sa na prácu pozeráme vždy so zreteľom na jej úžitkový efekt.

^{2*} Marx, K.: Ku kritike politickej ekonómie. Bratislava 1969, s. 18, 19 n.

^{11*} Poznámka k 4. vyd. — Slová v zátvorkách vsúvam preto, lebo keby sa vynechali, veľmi často by vzniklo nedorozumenie, že podľa Marxa je tovarom každý výrobok, ktorý spotrebúva niekto iný ako výrobca. — F. E.

¹² I. c. p. 12, 13 a passim.^{2*}

Tak ako kabát a plátno sú kvalitatívne odlišné úžitkové hodnoty, sú kvalitatívne odlišné aj práce, ktoré umožňujú ich jestvovanie — šitie a tkanie. Keby tieto veci neboli kvalitatívne odlišnými úžitkovými hodnotami, a teda produktmi kvalitatívne odlišných užitočných prác, nemohli by vôbec vystupovať voči sebe ako tovary. Kabát sa nevymieňa za kabát, tá istá úžitková hodnota sa nevymieňa za tú istú úžitkovú hodnotu.

V súhrne rôznych úžitkových hodnôt čiže tovarových telies sa prejavuje súhrn rovnako rozmanitých užitočných prác, odlišných podľa rodu, druhu, čelade, poddruhu a odrody — spoločenská deľba práce. Je podmienkou existencie tovarovej výroby, hoci tovarová výroba nie je naopak podmienkou existencie spoločenskej deľby práce. V staroindickej obci je práca spoločensky rozdelená, jej produkty sa však nestávajú tovarmi. Alebo bližší príklad: v každej továrni je práca systematicky rozdelená, ale táto deľba sa neuskutočňuje tým, že robotníci vymieňajú svoje individuálne produkty. Len produkty samostatných a navzájom nezávislých súkromných prác vystupujú voči sebe ako tovary.

Videli sme teda: v úžitkovej hodnote každého tovaru je obsiahnutá určitá účelná produktívna činnosť čiže užitočná práca. Úžitkové hodnoty nemôžu vystupovať voči sebe ako tovary, ak neobsahujú kvalitatívne odlišné užitočné práce. V spoločnosti, ktorej výrobky nadobúdajú všeobecne formu tovaru, t. j. v spoločnosti tovarových výrobcov, sa tento kvalitatívny rozdiel medzi užitočnými prácami, ktoré sa vykonávajú nezávisle od seba ako súkromná činnosť samostatných výrobcov, rozvíja na bohato členený systém, na spoločenskú deľbu práce.

Kabátu je napokon ľahostajné, či ho nosí krajčír alebo krajčirov zákazník. V oboch prípadoch pôsobí ako úžitková hodnota. Takisto sa ani vzťah medzi kabátom a prácou, ktorá ho vyrába, sám osebe nemení tým, že sa krajčírstvo stáva osobitnou profesiou, samostatným článkom spoločenskej deľby práce. Tam, kde človeka nútila potreba odievať sa, šil si po tisícročia šaty, kým sa z niektorého človeka stal krajčír. Lenže jestvovanie kabáta, plátna, každého prvku vecného bohatstva, ktorý tu nie je od prírody, musela vždy sprostredkovať špeciálna, účelná produktívna činnosť, ktorá osobitne prírodné látky prispôsobuje osobitným ľudským potrebám. Práca ako tvorkyňa úžitkových hodnôt, ako užitočná práca, je teda podmienkou existencie človeka, nezávislou od akýchkoľvek spoločenských foriem, je večnou prírodnou nevyhnutnosťou, bez ktorej by nebola možná výmena látok medzi človekom a prírodou, teda ľudský život.

Úžitkové hodnoty kabát, plátno atď., slovom tovarové telesá, sú spojením dvoch prvkov: prírodnej látky a práce. Ak odhliadneme od súhrnu všetkých rozličných užitočných prác, ktoré sú obsiahnuté v kabáte, plátne atď., ostane vždy materiálny substrát, ktorý je tu od prírody bez pričinenia človeka. Človek môže vo svojej výrobe postupovať len tak ako sama príroda, t. j. môže len meniť formy

I. oddiel
Tovar
a peniaze

látok.¹³ Ba čo viac. Pri tomto premieňaní foriem ho ustavične podporujú prírodné sily. Práca teda nie je jediným zdrojom užitočných hodnôt, látkového bohatstva, ktoré vyrába. Ako hovorí William Petty, práca je otcom bohatstva a pôda jeho matkou.^[21]

Prejdime teraz od tovaru ako užitočného predmetu k hodnote tovaru.

Podľa nášho predpokladu má kabát dvojnásobnú hodnotu plátna. To je však len kvantitatívny rozdiel, ktorý nás zatiaľ ešte nezaujíma. Pripomíname však, že ak hodnota kabáta je dvakrát taká veľká ako hodnota 10 lakťov plátna, 20 lakťov plátna má rovnako veľkú hodnotu ako jeden kabát. Kabát a plátno ako hodnoty sú veci rovnakej substancie, sú objektívne výrazy rovnorodej práce. Ale šitie a tkanie sú kvalitatívne odlišné práce. Existujú však také spoločenské pomery, keď ten istý človek striedavo šije a tká, takže tieto dva rozdielne druhy práce sú len modifikáciami práce toho istého jednotlivca a nie sú to ešte osobitné, ustálené funkcie rozličných jednotlivcov, celkom tak ako kabát, ktorý náš krajčír ušije dnes, a nohavice, ktoré ušije zajtra, predpokladajú len variácie tej istej individuálnej práce. Bežný pohľad ďalej ukazuje, že v našej kapitalistickej spoločnosti sa určitá časť ľudskej práce striedavo ponúka vo forme šitia alebo vo forme tkania, vždy podľa meniaceho sa zamerania dopytu po práci. Táto zmena formy práce nemusí prebiehať bez trenia, ale musí sa uskutočňovať. Ak odhliadneme od určenosti produktívnej činnosti, a teda od užitočného charakteru práce, ostane na nej iba to, že je vynaložením ľudskej pracovnej sily. Hoci šitie a tkanie sú kvalitatívne odlišné produktívne činnosti, obidve sú produktívnym vynaložením ľudského mozgu, svalov, nervov, rúk atď., a v tomto zmysle sú obidve ľudskou prácou. Sú to len dve rozdielne formy, v akých sa vynakladá ľudská pracovná sila. Pravda, sama ľudská pracovná sila musí byť viac alebo menej vyvinutá, aby sa vynakladala v tej či onej forme. Ale hodnota tovaru predstavuje ľudskú prácu ako takú, vynaloženie ľudskej práce vôbec. Tak ako teraz v buržoáznej spoločnosti hrá generál alebo bankár veľkú úlohu, naproti tomu človek ako taký hrá veľmi úbohú úlohu¹⁴, takisto je to tu aj s ľudskou prácou. Je vynaložením jednoduchej pracovnej sily, ktorú má v priemere každý obyčajný človek vo svojom telesnom organizme bez osobitnej prípravy. Sama jedno-

¹³ „Všetky javy vesmíru, nech ich už vyvolala ruka človeka alebo všeobecné zákony fyziky, nie sú skutočne novými výtvormi, ale sú len zmenou formy hmoty. Spájanie a rozdeľovanie sú jediné prvky, ktoré ľudský duch vždy znova nachádza, keď analyzuje myšlienku reprodukcie; a tak je to aj s reprodukciou hodnoty“ (užitočnej hodnoty, hoci Verri tu vo svojej polemike s fyziokratmi sám presne nevie, o akom druhu hodnoty hovorí) „a bohatstva, keď sa zem, vzduch a voda na poliach menia na obilie, alebo keď ruka človeka premieňa výlučok hmyzu na hodváb, alebo keď sa nejaké kúsočky kovu usporiadajú tak, aby vytvorili hodinky.“ (Pietro Verri, *Meditazioni sulla Economia Politica* — prvé vydanie z roku 1771 — v Custodiho vydaní talianskych ekonómov, *Parte Moderna*, t. XV, p. 21, 22.)

¹⁴ Porov. Hegel, *Philosophie des Rechts*, Berlin 1840, p. 250, § 190.

duchá priemerná práca mení síce svoj charakter v rôznych krajinách a kultúrnych epochách, v určitej spoločnosti je však daná. Zložitejšia práca platí len ako *umocnená* alebo skôr *znásobená* jednoduchá práca, takže menšie množstvo zložitej práce sa rovná väčšiemu množstvu jednoduchej práce. Skúsenosť ukazuje, že táto redukcia prebieha ustavične. Aj keď je tovar produktom tej najzložitejšej práce, jeho *hodnota* ho stavia na roveň produktu jednoduchej práce, a preto sám predstavuje len určité množstvo jednoduchej práce.¹⁵ Rôzne proporcie, v akých sa rozličné druhy práce redukujú na jednoduchú prácu ako na jednotku svojej miery, ustávajú sa spoločenským procesom za chrbtom výrobcov, a preto sa im zdá, že sú dané tradíciou. Pre zjednodušenie považujeme v ďalšom výklade každý druh pracovnej sily bezprostredne za jednoduchú pracovnú silu, čím si ušetríme námahu spojenú s redukciou.

Tak ako sa teda v hodnotách kabáta a plátna abstrahuje od rozdielu medzi ich úžitkovými hodnotami, tak sa pri prácach, ktoré tieto hodnoty predstavujú, abstrahuje od rozdielu medzi ich užitočnými formami, šitím a tkaním. Tak ako sú úžitkové hodnoty kabát a plátno spojením účelnej, produktívnej činnosti so súknom a priadzou, kým hodnoty kabát a plátno sú iba rovnorodé stuhnutiny práce, podobne sa práce obsiahnuté v týchto hodnotách neuplatňujú svojim produktívnym vzťahom k súknu a priadzi, ale len ako vynaloženie ľudskej pracovnej sily. Šitie a tkanie sú konštitutívne prvky úžitkových hodnôt kabáta a plátna práve pre svoje odlišné kvality; substanciou hodnoty kabáta a hodnoty plátna sú len potiaľ, pokiaľ sa abstrahuje od ich osobitnej kvality a pokiaľ obidve majú rovnakú kvalitu, kvalitu ľudskej práce.

Lenže kabát a plátno nie sú iba hodnoty vôbec, ale sú to hodnoty určitej veľkosti, a podľa nášho predpokladu kabát má dvakrát väčšiu hodnotu ako 10 lakťov plátna. Odkiaľ tento rozdiel vo veľkosti ich hodnôt? Odtiaľ, že plátno obsahuje len polovicu práce ako kabát, takže na výrobu kabáta sa musí pracovná sila vynakladať dvakrát tak dlho ako na výrobu plátna.

Ak teda vzhľadom na úžitkovú hodnotu práca obsiahnutá v tovare platí len kvalitatívne, vzhľadom na veľkosť hodnoty platí len kvantitatívne, keďže sa už redukovala na ľudskú prácu bez ďalšej kvality. V prvom prípade ide o to, ako sa pracuje a čo sa vyrába, v druhom prípade o to, koľko, ako dlho sa pracuje. Keďže veľkosť hodnoty tovaru vyjadruje iba množstvo v ňom obsiahnutej práce, musia mať tovary v určitých proporciách vždy rovnako veľké hodnoty.

Ak sa nemení produktívna sila všetkých užitočných prác potrebných na výrobu povedzme kabáta, potom veľkosť hodnoty kabátov stúpa s ich množstvom. Ak 1 kabát predstavuje x pracovných dní,

¹⁵ Čitateľ si musí všimnúť, že tu nehovoríme o mzde čiže o hodnote, ktorú robotník dostáva povedzme za jeden pracovný deň, ale o hodnote tovaru, v ktorej sa spredmetňuje jeho pracovný deň. Na tomto stupni nášho výkladu kategória mzdy ešte vôbec neexistuje.

I. oddiel
Tovar
a peniaze

tak 2 kabáty predstavujú 2x pracovných dní atď. Predpokladajme však, že práca nutná na výrobu kabáta stúpne na dvojnásobok, alebo klesne na polovicu. V prvom prípade má jeden kabát takú hodnotu ako predtým dva kabáty, v druhom prípade majú dva kabáty len takú hodnotu ako predtým jeden kabát, hoci v oboch prípadoch poskytuje kabát tie isté služby ako predtým a užitočná práca, ktorá je v ňom obsiahnutá, má aj naďalej tú istú akosť. Zmenilo sa však množstvo práce vynaložené na jeho výrobu.

Väčšie množstvo úžitkovej hodnoty predstavuje samo osebe väčšie látkové bohatstvo, dva kabáty sú viac ako jeden. Dvoma kabátmi možno zaodíť dvoch ľudí, jedným kabátom len jedného človeka atď. A predsa môže rastúcemu množstvu látkového bohatstva zodpovedať súčasný pokles veľkosti jeho hodnoty. Tento protikladný pohyb vyplýva z dvojakého charakteru práce. Produktívna sila je prirodzene vždy produktívnou silou užitočnej, konkrétnej práce a v skutočnosti určuje len stupeň účinnosti účelnej produktívnej činnosti za daný časový úsek. Užitočná práca je teda bohatším alebo chudobnejším zdrojom výrobkov v priamom pomere k stúpaniu alebo poklesu jej produktívnej sily. Naproti tomu sa zmena produktívnej sily sama osebe vôbec nedotýka práce stelesnenej v hodnote. Keďže produktívna sila patrí konkrétnej užitočnej forme práce, nemôže sa už, prirodzene, dotýkať práce, len čo abstrahujeme od jej konkrétnej užitočnej formy. Tá istá práca dáva teda za tie isté časové úseky vždy rovnako veľké hodnoty bez ohľadu na to, ako sa mení produktívna sila. Ale za ten istý časový úsek dodáva odlišné množstvá úžitkových hodnôt; viac, keď produktívna sila stúpa, menej, keď klesá. Tá istá zmena produktívnej sily, ktorá zväčšuje plodnosť práce čiže množstvo úžitkových hodnôt, ktoré práca dodáva, znižuje teda veľkosť hodnoty tohto zväčšeného celkového množstva, ak znižuje množstvo pracovného času nutného na jeho výrobu. A naopak.

Každá práca je na jednej strane vynakladaním ľudskej pracovnej sily vo fyziologickom zmysle a vďaka tejto vlastnosti rovnakej ľudskej čiže abstraktnej ľudskej práce vytvára hodnotu tovarov. Na druhej strane každá práca je vynakladaním ľudskej pracovnej sily v osobitnej účelnej forme a vďaka tejto vlastnosti konkrétnej užitočnej práce vyrába úžitkové hodnoty.¹⁶

¹⁶ Poznámka k 2. vyd. Aby dokázal, „že jedine práca je konečnou a reálnou mierou, ktorou možno za všetkých čias určiť a porovnávať hodnotu všetkých tovarov“, A. Smith hovorí: „Za všetkých čias a na všetkých miestach musia mať rovnaké množstvá práce pre robotníka tú istú hodnotu. Za normálneho stavu svojho zdravia, sily a aktivity a na priemernom stupni zručnosti musí vždy obetovať rovnakú časť svojho pokoja, svojej slobody a svojho šťastia.“ (Wealth of Nations, b. I, ch. V, [p. 104/105].) Na jednej strane tu (nie všade) A. Smith zamieňa určenie hodnoty množstvom práce vynaloženej na výrobu tovarov s určením hodnoty tovarov hodnotou práce a snaží sa teda dokázať, že rovnaké množstvá práce majú vždy tú istú hodnotu. Na druhej strane tuší, že pokiaľ sa práca stelesňuje v hodnote tovarov, platí len ako vynaloženie pracovnej sily, toto vynaloženie však zasa chápe len ako obetovanie pokoja, slobody

VII. oddiel
Proces
akumulácie
kapitálu

Aj táto výnosná metóda, tak ako každá dobrá vec na tomto svete, má svoj nedostatok. S akumuláciou pozemkovej renty v Írsku drží krok akumulácia Írov v Amerike. Ovcami a voľmi vyhnaný Ír povstáva ako fenian^[160] na druhej strane oceánu. A proti starej kráľovnej morí sa hrozivo a čoraz hrozivejšie dvíha mladá republika obrov.

Acerba fata Romanos agunt
Scelusque fraternae necis.^[161]

džovala, a ešte menej, aby sa skončila víťazstvom nájomcov... Čím rýchlejšie bude po nej" (po tejto vojne), „tým rýchlejšie sa Írsko stane krajinou pasienkov (grazing country) s pomerne malým počtom obyvateľov, ako si to vyžaduje krajina pasienkov, a tým lepšie pre všetky triedy." Anglické obilné zákony z roku 1815 zabezpečili Írsku monopol slobodného vývozu obilia do Veľkej Británie. Teda umele podporovali pestovanie obilia. Zrušením obilných zákonov roku 1846 bol tento monopol náhle odstránený. Aj keď odhliadneme od všetkých ostatných okolností, táto udalosť sama stačí, aby dala mohutný podnet na premenu írskej ornej pôdy na pasienky, koncentráciu nájomov a vyhánanie malých roľníkov. Kým v rokoch 1815—1846 vychvaľovali úrodnosť írskej pôdy a hlučne vyhlasovali, že je od samej prírody určená na pestovanie obilia, odvtedy anglickí agrónómovia, ekonómovia a politici zrazu objavujú, že sa nehodí na nič iné, iba na pestovanie zelených krmovín! Pán Léonce de Lavergne sa poponáhľal opakovať to na druhej strane Kanála. Treba na to „seriózneho" človeka à la Lavergne, aby sa dal nachytať na také detinstvo.

Takzvaná pôvodná akumulácia

*Dvadsať štvrtá
kapitola*

1.

Tajomstvo pôvodnej akumulácie

Videli sme, ako sa peniaze premieňajú na kapitál, ako kapitál vytvára nadhodnotu a ako sa z nadhodnoty vytvára viac kapitálu. Lenže akumulácia kapitálu predpokladá nadhodnotu, nadhodnota predpokladá kapitalistickú výrobu a tá predpokladá existenciu väčšieho množstva kapitálu a pracovnej sily v rukách tovarových výrobcov. Zdá sa teda, že sa celý tento pohyb krúti v bludnom kruhu, z ktorého môžeme vyjsť len tak, že predpokladáme „pôvodnú“ akumuláciu („previous accumulation“ u Adama Smitha), ktorá predchádzala kapitalistickej akumulácii, akumuláciu, ktorá nie je výsledkom kapitalistického výrobného spôsobu, ale jeho východiskom.

Táto pôvodná akumulácia hrá v politickej ekonómii približne tú istú úlohu ako dedičný hriech v teológii. Adam zahryzol do jablka, a tým ľudský rod upadol do hriechu. Jeho pôvod sa vysvetľuje tak, že sa o ňom rozpráva ako o anekdote z dávnej minulosti. V dávnych časoch jestvovala na jednej strane usilovná, inteligentná a predovšetkým sporivá elita a na druhej strane leňošívi darebáci, ktorí prehadjákali všetko, čo mali, ba ešte viac. Pravda, legenda o teologickom dedičnom hriechu nám rozpráva o tom, ako bol človek odsúdený jesť svoj chlieb v potu svojej tváre; lenže história ekonomického dedičného hriechu nám odhaľuje, ako to, že sú ľudia, ktorí to vôbec nemajú zapotreby. Na tom však nezáleží. Tak sa stalo, že jedni akumulovali bohatstvo, a druhí nemali napokon čo predať, iba svoju vlastnú kožu. A od tohto dedičného hriechu sa datuje chudoba širokých mäs, ktorá ešte vždy, napriek všetkej práci, nemá čo predať, iba seba samu, a bohatstvo niekoľkých, ktoré neustále rastie, hoci už dávno prestali pracovať. Takéto naivné detinstvo

VII. oddiel
Proces
akumulácie
kapitálu

^{1*} vlastníctva

hlása na obranu propriété^{1*} napríklad pán Thiers kedysi tak duchaplným Francúzom a robí to dokonca s vážnou tvárou štátnika. Ale len čo je v hre otázka vlastníctva, stáva sa svätou povinnosťou pridržiavať sa stanoviska detského šlabikára ako jedine správneho pre všetky vekové skupiny a vývinové stupne. Ako je známe, v skutočných dejinách hrá veľkú úlohu dobytie, podmanenie, lúpežná vražda, skrátka násilie. V útlocitnej politickej ekonómii odjakživa vládla idyla. Právo a „práca“ boli odjakživa jedinými prostriedkami obohacovania, prirodzene, vždy s výnimkou „tohto roku“. V skutočnosti metódy pôvodnej akumulácie sú všetko iné, len nie idylické.

Peniaze a tovary nie sú od samého začiatku kapitálom, takisto ako ním nie sú výrobné a životné prostriedky. Treba, aby sa premenili na kapitál. Lež sama táto premena sa môže uskutočniť len za určitých okolností, ktoré sa dajú zhrnúť takto: dva veľmi rozdielne druhy majiteľov tovarov musia stáť voči sebe a vstúpiť do styku, na jednej strane vlastníci peňazí, výrobných a životných prostriedkov, ktorým ide o to, aby kúpou cudzej pracovnej sily zhodnotili sumu hodnoty, ktorú vlastní; na druhej strane slobodní robotníci, ktorí predávajú vlastnú pracovnú silu a predávajú teda prácu. Robotníci slobodní v dvojakom zmysle, že ani oni sami nepatria priamo medzi výrobné prostriedky, ako otroci, nevoľníci atď., a že im ani nepatria výrobné prostriedky, ako je to u samostatne hospodáriacich roľníkov atď., ale že sú naopak od nich oslobodení, že sú ich pozbavení. Touto polarizáciou trhu tovarov sú dané základné podmienky kapitalistickej výroby. Kapitálový vzťah predpokladá oddelenie robotníkov od vlastníctva podmienok na realizáciu práce. Len čo sa kapitalistická výroba postaví na vlastné nohy, nielenže zachováva toto oddelenie, ale ho aj v stále rastúcom rozsahu reprodukuje. Proces, ktorý vytvára kapitálový vzťah, nemôže teda byť ničím iným ako procesom oddeľovania robotníka od vlastníctva jeho pracovných podmienok, procesom, ktorý na jednej strane premieňa spoločenské životné a výrobné prostriedky na kapitál, na druhej strane premieňa bezprostredných výrobcov na námezdných robotníkov. Takzvaná pôvodná akumulácia nie je teda nič iné ako historický proces oddeľovania výrobcu od výrobných prostriedkov. Javí sa ako „pôvodný“, pretože je predhistóriou kapitálu a jemu zodpovedajúceho spôsobu výroby.

Ekonomická štruktúra kapitalistickej spoločnosti vzišla z ekonomickej štruktúry feudálnej spoločnosti. Rozklad feudálnej spoločnosti uvoľnil prvky kapitalistickej spoločnosti.

Bezprostredný výrobca, robotník, mohol disponovať svojou vlastnou osobou až vtedy, keď prestal byť pripútaný k pôde a nezávisel už od inej osoby ako nevoľník alebo poddaný. Aby mohol slobodne predávať pracovnú silu a prinášať svoj tovar všade tam, kde preň nájde trh, musel sa ďalej vymaniť spod nadvlády cechov, ich nariadení o učňoch a tovarišoch a obmedzujúcich pracovných predpisov. Takto historický proces, ktorý premieňa výrobcov na námezdných

robotníkov, vystupuje na jednej strane ako ich oslobodenie od feudálnych povinností a cechového donucovania; a jedine táto stránka existuje pre našich buržoázných historikov. Lenže na druhej strane sa tito práveže oslobodení ľudia stanú osobami, čo predávajú samých seba, až keď ich olúpia o všetky výrobné prostriedky a všetky záruky ich existencie, ktoré im poskytovali staré feudálne inštitúcie. A dejiny tohto ich vyvlastnenia sú zapísané do análov ľudstva krvou a ohňom.

Priemyselní kapitalisti, tito noví mocipáni, sami zasa museli vytlačiť nielen cechových remeselníckych majstrov, ale aj feudálnych pánov, ktorí ovládali zdroje bohatstva. Z tohto hľadiska je ich vzostup plodom víťazného boja proti feudálnej moci a jej poburujúcim výsadám, ako aj proti cechom a okovám, ktorými cechy spúťali slobodný rozvoj výroby a slobodné vykorisťovanie človeka človekom. Rytieri priemyslu však dokázali vytlačiť rytierov meča len tak, že využili udalosti, na ktorých nemali nijakú vinu. Vyšvihli sa rovnako nízkymi prostriedkami, akými sa rímsky prepustenec kedysi stal pánom svojho patróna.

Východiskom vývinu, ktorý splodil tak námezdného robotníka, ako aj kapitalistu, bolo ujarmenie pracujúceho. Pokrok spočíval v zmene formy tohto ujarmenia, v premene feudálneho vykorisťovania na vykorisťovanie kapitalistické. Ak máme pochopiť priebeh tohto procesu, nemusíme zájsť ani tak ďaleko do minulosti. Hoci sa s prvými začiatkami kapitalistickej výroby sporadicky stretávame už v 14. a 15. storočí v niektorých mestách pri Stredozemnom mori, kapitalistická éra sa datuje až od 16. storočia. Tam, kde sa objavuje, už dávno zrušili nevoľníctvo, a pýcha stredoveku, slobodné mestá, už dlhší čas bledne.

V dejinách pôvodnej akumulácie tvoria historickú epochu všetky prevraty, ktoré formujúcej sa triede kapitalistov slúžia ako páky; predovšetkým sú to však tie momenty, keď veľké masy ľudí zrazu a násilne odtrhávajú od ich existenčných prostriedkov a vrhajú ich na trh práce ako slobodných, ničím nespútaných proletárov. Vyvlastnenie pôdy poľnohospodárskeho výrobcu, roľníka, je základom celého tohto procesu. Dejiny tohto vyvlastnenia majú v rôznych krajinách rozličné zafarbenie a prebiehajú rozmanitými fázami, v rôznom poradí a v rôznych historických epochách. Klasickú podobu majú len v Anglicku, ktoré preto uvádzame ako príklad.¹⁸⁹

¹⁸⁹ V Taliansku, kde sa kapitalistická výroba rozvíja najskôr, najskôr prebieha aj rozklad nevoľníckych vzťahov. Nevoľník sa tu oslobodzuje skôr, ako si zabezpečil právo na pôdu získané vydržaním. Oslobodením sa teda hneď premieňa na slobodného, ničím nespútaného proletára, ktorý navyše hneď nachádza nových pánov v mestách, zväčša zachovaných ešte z rímskych čias. Keď revolúcia svetového trhu^[162], ktorá sa začala koncom 15. storočia, zničila obchodnú nadvládu severného Talianska, nastal pohyb opačným smerom. Mestských robotníkov masovo vyhánali na vidiek, kde sa zaslúžili o nevídaný rozmach drobného, záhradníckeho spôsobu poľnohospodárstva.